

Araştırma Makalesi

Kapitalist Toplumsal Dönüşüm Sürecinde Hukukun Üç Hali

Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU¹

ORCID: 0000-0001-8774-9097

Öz

Bu makalede hukukun üç biçimi ele alınmaktadır. Bu biçimlerden ilki özellikle şiddetli toplumsal dönüşümlerde hukukun rolü bakımından kılıçtır. İnsan ve doğa arasındaki ilişki, insanlar arasındaki üretici ilişkilerle simbiyotik olarak gelişir; üretim güçlerinin gelişiminin her belirli aşaması, bir dizi belirli sosyal ilişkiye karşılık gelir. Hukuk, özünde sömürücü olan ekonomik etkileşimleri meşrulaştıran ve ideolojik olarak rasyonelleştiren bir araç olarak vazife görebilir. İkinci biçim olan kalkan bazı sınırlı durumlarda sınıf çatışmasının hukuki bir biçimde oynanması için fırsatlar sunan yönünü işaret eder. Ama hukuk aynı zamanda bir zincirdir. Bu ise hukukun üçüncü biçimidir. Çünkü yasallık bir sınır işlevi de görür. Her bir figür, hukukun üretim ilişkilerinin kurulması ve yeniden üretilmesindeki rolünü farklı bir perspektiften ele alırken ücret-emek ilişkisinin hukuki düzenlemesine de ışık tutmaktadır. Ancak makalenin iddiası şudur: her üç biçim de hukuk sisteminin işleyişinde her zaman mevcuttur. Ancak farklı sosyal ve tarihsel dönemlerde biri diğerlerine göre daha ön plana çıkar. Bu nedenle birinin anlaşılabilmesi aslında hepsinin anlaşılmasına bağlıdır. Bu nedenle makale bu üç biçimi ele alarak tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kalkan olarak hukuk, kılıç olarak hukuk, zincir olarak hukuk, toplumsal dönüşüm, Marx, Pashukanis.

The Three Forms of Law in the Process of Capitalist Social Transformation

Abstract

This article discusses three forms of law. The first of these forms is the sword, especially in terms of the role of law in violent social transformations. The re-

1. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, zabunoglu@kku.edu.tr

lationship between humans and nature develops symbiotically with productive relations between humans; each particular stage of the development of the productive forces corresponds to a set of particular social relations. Law can serve as a tool to legitimize and ideologically rationalize economic interactions that are essentially exploitative. The second form, the shield, points to the aspect of class conflict that, in certain limited cases, offers opportunities for its play out in a legal form. But law is also a chain. This is the third form of law. For legality also functions as a boundary. Each figure sheds light on the legal regulation of the wage-labor relationship while addressing the role of law in the establishment and reproduction of relations of production from a different perspective. The claim of the article, however, is that all three forms are always present in the functioning of the legal system. However, in different social and historical periods, one is more prominent than the others. Therefore, understanding one depends on understanding all of them. Therefore, the article discusses these three forms.

Keywords: law as shield, law as sword, law as chain, social transformation, Marx, Pashukanis.

Giriş

Tarihin varlığı, ancak temel geçim araçlarının üretimiyle sürdürülebilecek olan maddi yaşamın varlığını varsayar. Bu tür bir üretim sürekli olarak yerine getirilmelidir ve zorunlu olarak insan ve doğa arasında belirli bir metabolizma gerektirdiği ölçüde doğal ve insanların iş birliğini gerektirdiği ölçüde toplumsal olan ikili bir ilişkinin kurucusudur (Marx ve Engels, 2013: 31-33). Geçim araçlarının, hatta yaşamın kendisinin üretimi, doğanın emek yoluyla temellük edilmesini ve dönüşürülmesini içerir. Nesnel dünyanın bu şekilde işlenmesi, insanın “tür-varlığını”, özünü oluşturan şeydir; üretim süreci onun yaşamsal faaliyeti ya da “etkin türsel hayatı”dır. İnsan, yaşamsal faaliyetini iradesinin ve bilincinin bir nesnesi haline getirdiği ölçüde hayvandan ayırt edilebilir yaşamsal faaliyeti bu nedenle bilinçli yaşamsal faaliyettir (Marx, 2013: 81). Dolayısıyla insanlar yaşamsal faaliyetleri üzerine düşünebilir ve bu faaliyetlerin doğal ve toplumsal biçimini değiştirebilirler. Marx’a göre, insanlık tarihindeki farklı dönemler, geçim araçlarının üretilme biçimine göre ayırt edilebilir; bu üretim tarzı, belirli bir doğal ve toplumsal ilişkiler kümesini varsayar. İnsan ve doğa arasındaki ilişki, insanlar arasındaki üretici ilişkilerle simbiyotik olarak gelişir; “üretim güçlerinin” gelişiminin her belirli aşaması, bir dizi belirli sosyal ilişkiye karşılık gelir. Bu toplumsal ilişkiler doğal olarak ekonomik ve siyasi güçler tarafından düzenlenir. Bununla birlikte, gelişimin belirli bir aşamasında, insan ilişkilerinin sosyal düzenlemesi spesifik olarak hukuki bir karakter kazanır, öyle ki kendiliğinden ortaya çıkan şeyleşmiş ilişkiler hukuki ilişkilere dönüşür, bu süreci hukukileştirme olarak adlandırabiliriz.

Hukukileştirme, hukuk sistemini daha geniş ekonomik üretim ve toplumsal yeniden üretim süreçlerine göre konumlandırmaya çalışacağımız penceredir.

Toplumsal ilişkilerin hukuki aracılığıının neyi gerektirdiği ve neyi tehlikeye attığı üzerine bir tartışma yoluyla, ekonomik üretim süreçlerinin gelişiminde ve dolaşısıyla insanlık tarihinin ortaya çıkışında hukukun rolünü inceleyebiliriz. Marx ve Engels'e göre sınıf mücadelesi -üretim araçları ve emekle olan ortak ilişkileriyle birleşen toplumsal grupların çatışması- tarihin itici gücüdür ve bu çatışma her seferinde ya toplumun devrimci bir şekilde yeniden inşasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanır (Marx ve Engels, 2015: 40). Hukuk sisteminin toplumsal dönüşüm süreçlerindeki işlevi sorusu, aynı zamanda hukukun sınıflar -burjuva toplumunda sermaye ve emek- arasındaki siyasi mücadeleyi nasıl çerçevelediği ve buna nasıl aracılık ettiği sorusudur. Bu soruları yanıtlamaya çalışırken, argüman üç figürün -kılıç, kalkan ve zincir- kullanılmasıyla ilerler. Her bir figür, hukukun üretim ilişkilerinin kurulması ve yeniden üretilmesindeki rolünü farklı bir perspektiften ele alırken, ücret-emek ilişkisinin hukuki modülasyonuna da farklı bir ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, bu figürlerin temsil ettiği işlevlerin ne net bir şekilde tanımlandığını ne de birbirlerini dışladıklarını, aksine birbirlerini varsaydıklarını ve iç içe geçtiklerini belirtmek önemlidir. Her üç biçim de hukuk sisteminin işleyişinde her zaman mevcuttur, ancak farklı sosyal ve tarihsel konjunktürlerde biri veya diğeri daha keskin bir şekilde odak noktasına getirilir ve baskın olma eğilimindedir. Sonuç olarak, herhangi birinin tam olarak kavranabilmesi için önce üç perspektifin her birinin anlaşılması gerekir.

Birinci Hal: Kılıç

Kapitalist üretim tarzı, doğal ya da tarihsel olarak değil, daha ziyade belirli ve çalkantılı ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan iki figürün pazarda etkileşimini gerektirir. Sermaye, bir yanda üretim ve geçim araçlarının sahipleri ile diğeri yanda geçim araçlarına erişim karşılığında bunları satmaya istekli emek-gücü sahipleri arasındaki toplumsal bir ilişki olarak var olur. Her iki kişi de köylünün ve küçük toprak sahibi çiftçinin, zanaatkârın ve kalfanın ölümünden doğmuştur, ancak kapitalist kendini köylülüğün kırık ve kanlı bedenleri üzerinde yükseltirken, emekçi yoksullar onların bir deri bir kemik kalmış, iskelet halindeki yavrularıdır. Milyonlarca serbest ve adil meta mübadelesinden oluşan piyasanın rasyonel, simetrik yapısının altını kazmak, şiddetli ve acımasız bir kamulaştırmanın temelini ortaya çıkarmaktır. Sermayenin tarih öncesi, halk kitlelerinin üretim araçlarından zorla koparılmasının, otlakların temizlenmesinin ve ortak arazilerin çitlerle çevrilip sahiplenilmesi, tarımsal nüfusun açlık tehdidiyle bekleyen tarım, ticaret ve nihayetinde sanayi kapitalistlerinin kollarına itilmesinin kanlı bir hikayesidir. "Zor, yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesi" olsa da, baskı farklı tarihsel dönemlerde çeşitli kurumsal çerçeveler aracılığıyla ifade edilmiş ve modaya uygun yeni ideolojik kumaşlarla giydirilmiştir. Feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş, toplumun yoğunlaşmış ve örgütlenmiş gücü olarak devletin işleyişiyle kolaylaş-

tırılırken, devletin ortak dili olarak hukuk da tarihin dışlilerini yağlamıştır (Marx, 2015). 1688 Devrimi'nden ve devlet aygıtının yükselen burjuvazinin hizmetine girmesinden itibaren, yasal mekanizmalar, sermaye birikimi için gerekli toplumsal koşulların, özellikle de yeterli sayıda “özgür ve hak sahibi olmayan” proleter kitlesinin varlığını güvence altına almak ve yeniden üretmek için kullanılmıştır.

Proleter, özgürlüğü çifte anlamda yaşar: belirli bir efendiye bağlı olmama ve emek-gücünü istediği miktarda istediği kişiye satma özgürlüğü ve kendine ait herhangi bir üretim aracından ve emeğinin koşulları üzerinde herhangi bir kontrolden yoksun olma anlamında özgürlük (Marx, 2015: 171). Bir anlamda, feodal hizmetkâr gruplarının çözülmesi, serfin loncaların rejiminden ve kısıtlayıcı iş ilişkilerinden özgürleşmesine hizmet etti; yine de böyle bir hareket, kendi üretim araçlarının ve geçimini ve hayatta kalmasını garanti eden istikrarlı düzenlemelerin çalınmasıyla aynı zamana denk geldi. Bu kamulaştırma tarihi, büyük insan kitlelerinin aniden ve zorla geçim araçlarından koparılıp özgür, korumasız ve haktan yoksun proleterler olarak emek piyasasına fırlatılarak “kendi kendilerinin satıcıları” durumuna gelmeleri ve “onların mülksüzleştirilmesinin öyküsü, insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazılmıştır.” (Marx, 2015: 688). Bu “ilkel birikim süreci” farklı ülkelerde farklı yöntem ve kronolojiler izlese de ortak olan nokta, tarımsal nüfusun topraktan el çektirilmesinde hukukun kilit bir mekanizma olarak işleridir.

Sanayi devriminin doğduğu ve ücrete dayalı işgücü piyasasının öne çıktığı ilk ülke olan İngiltere’de, emek gücünün metalaşması, emekçi yoksulların tamamen para ücretlerine bağımlı hale getirilmesiyle gerçekleşmiştir. Böyle bir gelişme, yeni mülkiyet hakları biçimlerinin oluşturulmasını, geleneksel hakların ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasını, ücret-emek ilişkisinin yasal olarak düzenlenmesini ve refahın yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Hem toprağın hem de emek gücünün metalaştırılması açısından hayati önem taşıyan arazi paylaşımaları, 1550’den itibaren üç yüzyıl içinde iki ana aşamada gerçekleşmiştir (Overton, 1996). 1850’ye gelindiğinde İngiltere’deki ekilebilir arazilerin neredeyse tamamı üzerinde özel mülkiyet hakları tesis edilmiştir. Bu süreçte toprak sahipleri “Çitleme Yasaları” mekanizmasını kullanarak geniş ortak arazileri ilhak ettiler ve açık arazili köyleri yutarak büyük lordluklar oluşturdular ve tarımsal dönüşüm bu süreçte tamamlanmış oldu (Hobsbawm, 2003: 40). Çitleme süreci ve buna bağlı olarak ortak hakların ortadan kalkması İngiliz köylülüğüne ölümcül bir darbe indirdi. Yasal düzenleme ve süreç sadece bu kamulaştırma süreci için meşrulaştırıcı bir çerçeve sağlamakla kalmadı, aynı zamanda baskıcı devlet aygıtının gelişmelerin öngördüğü kırsal yaşamdaki köklü değişiklikleri uyguladığı bir mekanizma da sağladı. Ancak bu gelişmeler, gerekli olmakla birlikte, kapitalist üretim tarzı için bir temel oluşturmak için yeterli değildir; işçiyi ücretli emek rejiminde evcilleştirmek için gerekli olan disiplin uygulamalarını tesis etmek ve çalışma koşullarını -iş gücünün uzunluğu ve ücretlerin seviyesi gibi konular da dahil olmak üzere- sermaye birikimini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi gereklidir. Yasal mekanizmalar tüm bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde merkezi bir öneme sahiptir; devlet zoru

“feodal üretim tarzının kapitalist üretim tarzına dönüşüm sürecini uygun bir ortam yaratarak hızlandırmak ve geçiş süresini kısaltmak için” kullanılır (Marx, 2015: 719). Sanayi toplumuna geçiş, çalışma alışkanlıklarının ciddi bir şekilde yeniden yapılandırılmasını, yeni disiplinler, yeni teşvikler ve bu teşviklerin etkili bir şekilde uygulanabileceği yeni bir insan doğasını gerektirmiştir. Çitleme ve tarımsal iyileştirme, işgücünün zamanının verimli bir şekilde kullanılmasını gerektiriyordu; bu da önemli ölçüde emeğin senkronize edilmesini, görev odaklı emekten zamanlı emeğe geçilmesini ve iş ile yaşam arasında daha keskin bir sınır çizilmesini gerektiriyordu. Kapitalizm öncesi üretim biçimleri, toplumsal ilişki ve emeğin iç içe geçmesiyle karakterize edilmişti; bu durum, sanayi kapitalizminin ilerleyişini hızlandırmak için üstesinden gelinmesi gereken pratikler olan yoğun emek ve aylıklık nöbetlerinin birbirini izlediği düzensiz çalışma biçimlerinde kendini gösteriyordu. Kapitalist için sorun, doğru niteliklere ve becerilere sahip ve düzenli kesintisiz günlük çalışmanın ritmine yeterince alışmış yeterli miktarda emek-gücünün elde edilmesi idi. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, işçiler çiftliğin mevsimsel iniş çıkışlarından ya da bağımsız zanaatkarın kendi kendini kontrol eden düzensizliğinden şeytan değirmeninin ölümcül tik takları tarafından yönetilen zamanlanmış emeğin monoton katılığına geçişin gerektirdiği zamansallıktaki değişimi kabul etmekte genellikle isteksizdi (Thompson, 1993: 352 vd). Cevap, yasayı işverenin yanında seferber eden bir “Efendi ve Hizmetkar Yasası” şeklinde ifade edilen acımasız bir çalışma disiplini buldu.

Emek piyasasının kurulması ve çalışan nüfusun bağımlılığının yaratılmasıyla ilgili olarak bulmacanın son parçası, topraktan zorla koparılan ve koşullar tarafından serserilere ve yoksullara dönüştürülen yeni proleterleri cezalandıran bir sosyal reform programıydı. Yeni ortaya çıkan imalat sanayiinin bu yeni fazla nüfusu emme kapasitesi sınırlıydı, öyle ki iş bulamayanlar farklı yollarla geçimlerini sağlamaya zorlandılar ve bu son uygulamalar, bu tür suçları ‘gönüllü’ olarak gören bir sistem altında cezalandırıldı. Henry döneminde, yaklaşık yetmiş iki bin hırsız, serserilerin kırbaçlanması ve nihayetinde ölüm cezasına çarptırılmasını öngören bir dizi yasal düzenleme uyarınca idam edildi. Benzer şekilde VI. Edward ve I. Elizabeth döneminde de aylakların ve ruhsatsız dilencilerin köleleştirilmesine, kırbaçlanmasına, dağlanmasına ve idam edilmesine izin veren terör yasaları çıkarılmış, I. James döneminde ise haydutların kamuya açık bir şekilde kırbaçlanması, hapsedilmesi ve asılması için hükümler getirilmiştir. Bu son mevzuat on sekizinci yüzyılın başlarına kadar yürürlükte kalmış ve Fransa ve Hollanda’nın gelişmekte olan kapitalist ekonomilerinde benzer içerikteki yasalarla düzenlenmiştir (Marx, 2015: 705-706).

İngiltere’deki tarım devrimi örneğini kullanarak ücretli emek sisteminin yaratılmasının dinamiklerini bu şekilde özetleyebiliriz. Süreç, nüfus kitlelerinin üretim araçlarından zorla el çektirilmesi ve para ücretlerine bağımlı hale getirilmesinden ibarettir. Hukuk, yeni mülkiyet hakları biçimlerinin oluşturulması, geleneksel hakların ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, ücret-emek ilişkisinin

yasal olarak düzenlenmesi ve refahın yeniden yapılandırılması yoluyla gerçekleştirilen bu dönüşüme önemli ölçüde dahil olmuştur. Bu projenin merkezinde, devlet aygıtının zorlayıcı yetkilerinin genişletilmesi yer alır ve bu da yasal düzenlemelerle kolaylaştırılır ve meşrulaştırılır. Böylesine şiddetli bir toplumsal dönüşümde hukukun rolü kılıç açısından anlaşılabilir. Bu noktada, ilkel birikim sürecinin yalnızca tarihsel bir merak olmadığı, aksine yinelenen, güncel bir geçerliliğe sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bu tür el koyma eylemleri, mevcut ekonomik ilişkilerin içine gömülüdür ve her bir piyasa işlemi için temel çerçeveyi sağlar. Modern işçinin üretim araçları üzerindeki kontrolünün ve bağımsız geçim araçlarına erişiminin olmayışının, onu emeğini kapitaliste satmaya ve piyasadan onun ücretli mallarını satın almaya zorlayan şey olduğu takdir edilebilir. Bu bağlamda, hukuki biçim, ilkel birikimin “ilk günahı” tarafından yaratılan asimetrik güç ilişkilerini, meta mübadelesinin idealize edilmiş eşitliğinin arkasına gizleme işlevi görür. Dolayısıyla hukuk, özünde sömürücü olan ekonomik etkileşimleri meşrulaştıran ve ideolojik olarak rasyonelleştiren bir araç olarak görülebilir. Adalet Tanrıçasının gözlerinin bağlı olması onu, hassas terazi ile kanlı kılıcın yan yana gelmesindeki ironiden kurtarır mı? Dahası, kapitalist ekonominin çeperindeki halklar genelleşmiş meta üretimi sistemine aşamalı olarak entegre edildikçe, çağdaş ilkel birikim süreçlerinin ortaya çıkışına tanık olabiliriz.

İkinci Hal: Kalkan

Hukuk, çalışan nüfustan artı değerın çıkarılması yoluyla sermaye birikimini kolaylaştırmak için gerekli olan toplumsal koşulların oluşturulması ve yeniden üretilmesinde merkezi bir rol oynar. Hukuk sistemi emek piyasasını oluşturur, özel mülkiyet sistemi için zorlayıcı bir temel sağlar ve kapitalist bir üretim sistemi altında toplumsal zenginliğin dağılımının temelini oluşturan çok sayıda meta mübadelesini yağlamak için çalışır. Bununla birlikte, hukuk sistemi bir dereceye kadar kurumsal olarak burjuvazinin doğrudan kontrolünden yalıtılmıştır ve dahası, ideolojik işlevini etkili bir şekilde yerine getirmek için operasyonel tutarlılık ve kavramsal tutarlılık görünümünü korumak zorundadır. Hukuk eğitimi, uygulayıcılara, hukuk düşüncesinin temel değerlerine ve varsayımlarına ideolojik bir bağlılıkla birlikte karmaşık bir disiplin aygıtı telkin eder; bu sonucusu genellikle hukukun ekonomik üretim ve toplumsal yeniden üretim süreçlerindeki rolüne ilişkin sistematik bir eleştirel anlayıştan kopuktur. Hukuk sisteminin mantığı ve değerleri, sembolik imgeler ve törensel prosedürlerin bir kombinasyonu aracılığıyla topluma yansıtılır. Hukuk aktörleri kendilerini sermayenin doğrudan çıkarları doğrultusunda hareket ediyor olarak görmeyebilirler, ancak hukuk sisteminin mantığı ve temel ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri eylemler, hukuk biçimi ile kapitalist ekonomi arasındaki yapısal bağlantının bir sonucu olarak tam da bu etkiye sahip olabilir. Bununla birlikte, kapitalist üretim altında ezilen emek ve toplumsal gruplar tarafından yasal mekanizmanın ilerici bir şekilde işlevselleştirilmesi için fırsat sağlayan, hukukun yalıtılmış ve içsel olarak tutarlı

sistemik mantığıdır. Hukuk, piyasa mübadeleleri için rasyonelleştirilmiş normatif bir sistem sağlayarak, artı değerın üretimi ve gerçekleştirilmesi konusunda sermaye için istikrarlı beklentiler üretir ve ilkel birikim süreçlerinde burjuvazi tarafından elde edilen kazanımları sağlamlaştırır. Ancak hukuk, kapitalist sömürünün toplumsal temelini oluştururken, aynı zamanda bu tahakkümü önemli şekillerde çerçevelediği ve sınırladığı da görülebilir. Dolayısıyla, hukuk sistemi ücretli emeğin işe alınmasına izin verirken, işçilerin fiziksel olarak zorlanmasını ve cezalandırılmasını yasaklayabilir ya da sermayeyi, belirlenmiş asgari bir parasal ücret düzeyinin uygulanması yoluyla emek-gücünün yeniden üretimine katkıda bulunmaya zorlayabilir. Bu imtiyazlar genellikle emeğin toplumsal seferberliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkar; emek, sermaye üzerinde baskı kurmak için üretim sürecindeki kaldıraç gücünü kullanır. Bu eylem, siyasi ve hukuki alanlarda uygun müdahalelerle birleştirildiğinde, emek bu mücadelenin kazanımlarının yasal düzenlemede belirginleşmesini sağlayabilir. Böylece, kolektif örgütlenme ve eylemin yol açtığı zaferleri yasal olarak sağlamlaştırmak ve sermayenin daha fazla tecavüzüne karşı yasal bir sınır inşa etmek mümkün olabilir.

Lenin, yasal mekanizmanın stratejik olarak kullanılmasının ilerici potansiyelinin son derece farkındaydı ve belirli tarihsel aşamalarda, düşmanın siyasi seferberlikle geri adım atmak zorunda bırakıldığı durumlarda sağlamak zorunda kaldığı ‘yasal fırsatların’ kullanılmasını teşvik ediyordu². Gerçekten de Pashukanis, devrimci taktiklerin, küçük burjuva devrimcisinin zihninde “hem mücadele güçlerinin ve koşullarının ölçülü bir şekilde hesaplanmasının hem de en önemsiz zaferleri bile bir sonraki saldırıya hazırlanırken kullanma ve güçlendirme yeteneğinin yerini alan” “yasallığın fetişist inkârına” dönüşmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Dolayısıyla devrimcinin görevi yalnızca sistemin yasal fetişini yıkmak ve maskesini düşürmek değil, aynı zamanda belirli dönemlerde, düşman tarafından dayatılan ve “olayların mantığı tarafından kendisine yeniden dayatılan” yasallık biçimindeki talepleri dile getirerek, hukuk içinde mücadelenin “kirli, nankör işine” girişmektir (Pashukanis, 1980: 138).

Edward Thompson da hukuki nihilizme karşı benzer bir uyarıda bulunarak, “kötü yasalara karşı mücadeleden vazgeçmenin ve iktidar karşısında kendimizi silahsızlandırmanın” bir hata olacağını, zira böyle yapmanın “hukuk hakkında ve hukuk biçimleri içinde verilen bütün bir mücadele mirasını çöpe atmak” anlamına geleceğini vurgulamaktadır. Thompson, hukukun mevcut sınıf ilişkilerine aracılık ettiği ve bunları güçlendirdiği, hatta ideolojik olarak meşrulaştırdığı görülebilse de hukuki formun esnekliğinin bir iktidar aracı olarak kullanımını kısıtlayan bir sınırı olduğunu kabul eden sofistike bir analiz sunmaktadır. Hukuk sis-

2. Lenin’in “düşüncesi kendi akışkanlığı içerisinde “üretim ilişkilerinin nesnellığı”, “emperyalizm”, “sınıfın ve sınıf mücadelesinin toplumsal dönüşümdeki rolü”, “burjuva hegemonyasının iktisadi siyasi ve ideolojik belirleyicileri”, “siyasal alanın önemi”, “biçim ve içerik arasındaki karşılıklı ilişki”, “ittifaklar” gibi unsurları devrimci pratikler ekseninde özgün (mekanik determinist olmayan) bir şekilde yorumlamakla Marksizm içerisinde çok önemli bir uğrağı teşkil eder.” (Özdemir, ve diğerleri, 2022)

teminin ideoloji olarak etkin bir şekilde işlev görebilmesi için, kendi iç mantığına ve hakkaniyet kriterlerine saygı gösterilmesi suretiyle yeterli derecede sistemik bütünlük sergilemesi gerekir. Siyasi iktidarın taleplerinin yasal düzenlemeye dönüştürülmesi bu nedenle sürtünmeli bir süreçtir, yasal formun sözdizimsel yapıları ve sınırlamaları siyasi heveslere kısıtlamalar getirir. Bu şekilde, yöneticiler “kendi retoriklerinin tutsakları” olarak görülebilir, kendilerini iktidara getiren sınıf yapılarını temelde güçlendiren, ancak hareket özgürlüklerini önemli ölçüde sınırlayan eylemsel bir çerçeve içinde hareket ederler- kurallar yöneticilere uygun olsa da, kasıtlı olarak ihlal edildikleri görülmemelidir, aksi takdirde oyun sona erer. Thompson’a göre, siyasi gücün yasal aracılığının getirdiği kısıtlayıcı koşullar, bazı sınırlı durumlarda sınıf çatışmasının hukuki bir biçimde oynanması için fırsatlar yaratmaktadır. İşçi sınıfı ve diğer siyasi aktörler, anlamlı maddi imtiyazlar elde etmek için hukukun biçimsel eşitliği ile altta yatan ekonomik yapının maddi eşitsizliği arasındaki edimsel çelişkiden faydalanarak yasal mekanizmaları işlevsel hale getirebilirler. Hukukun zaman zaman gücü engellediği ve güçsüzlere bir miktar koruma sağladığı görülebilir (Thompson, 1975). Bu durumda hukuk bir kalkan haline gelir.

Hukukun şu ana kadar özetlediğimiz iki işlevinin, kılıç ve kalkan işlevlerinin, simbiyotik bir ilişki içinde birlikte var olduğunu belirtmek çok önemlidir. Hukuk sistemi, iktidarın uygulanmasını hukuk formunun maddi ve usuli mantığına tabi kılarak sınırlandırdığı ölçüde, hukuk aynı zamanda bu iktidarı destekleyen ve pekiştiren meşrulaştırma ve rıza çerçevesini de sağlar. Hukukun kısıtlayıcı ve olanak sağlayıcı işlevlerinin bu paradoksal birleşimi, emeği sermaye tarafından sömürülmesinin en insanlık dışı etkilerine karşı savunmayı amaçlayan hukuk mücadelelerinin aslında kapitalist üretim tarzını istikrara kavuşturmaya yardımcı olabileceği ve gelecekteki sömürünün dayandığı temeli güçlendirebileceği gibi ters bir etkiye yol açmaktadır. Bu tür bir istikrar hem ideolojik hem de yapısal düzeylerde ortaya çıkar. Birincisi ile ilgili olarak, emeğe yönelik hukuki zaferler, hukuk sisteminin tarafsızlığı ve meşruiyeti görünümünü güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. “Yapısal” olarak adlandırdığımız istikrar, temelini sarsmadan sömürü koşullarını düzenleyen reformların, sağlıklı ve yeterince mutlu bir çalışan nüfusun sürdürülebilir yeniden üretimini güvence altına alma etkisini ifade etmektedir. Bu bağlamda, emek hareketleri, belki de “uygar ahlak” nosyonları altında yatan burjuva reformist hareketlerle kesişerek, rekabetçi birikimin zorlayıcı baskılarıyla motive olan sermayenin sömürü oranını, emek-güçlerinin mevcut üretkenlik düzeylerinde yeniden üretimini baltalamakla tehdit eden seviyelere çıkarma eğilimini dengeleme işlevi görebilir. Marx, bu konuyu tartışırken, analizini 1853-1860 yılları arasında kabul edilen fabrika yasaları deneyimine dayandırır. Bu yasalar, fabrika işçilerinin erken tükenmesine ve nihayetinde ölümüne yol açan endüstriyel uygulamaları düzenleyerek, emek-güçlerinde dikkate değer bir fiziksel ve ahlaki yenilenme sağlamıştır (Marx, 2015). Dolayısıyla, sınıf

mücadelesiyle elde edilen imtiyazlar, emekçi nüfusun canlılığını korumak için işe yarayabilir ve emek işverenleri sınıfının, ona bağımlı olmalarına rağmen koruyup kollamakta başarısız oldukları maddi değer kaynağının sürdürülebilir yeniden üretimini sağlayabilir. Biraz daha farklı bir perspektiften bakıldığında, sınıf mücadelesi yoluyla kazanılan imtiyazların yasal düzenlemelerde kristalize edilmesi, devlet aygıtının bireysel sermayelerin egoist çıkarlarına toplam toplumsal sermaye lehine aracılık etmek için çalışmasının örnekleri olarak görülebilir.

Yukarıda anlatılanlardan, kapitalist üretim tarzı içerisinde ilerici reform arayışında olan hareketlerin, burjuva sağının dar ufkunun ötesine geçen bir yörüngeye ulaşmaktan aciz oldukları, bunun yerine emeğin sermaye tarafından sömürülmesini pekiştirmeye ve mükemmelleştirmeye mahkûm oldukları sonucunu çıkarmak yanlış olacaktır. İlk olarak, işçi sınıfının sermayeye karşı kolektif örgütlenme ve faaliyet deneyimi, sınıf bilincinin ilerici bir şekilde gelişmesine yol açarken, özellikle diğer toplumsal güçlerle ittifak halinde elde edilen küçük zaferler bile özgüveni artırır ve emeğin mücadele gücünü güçlendirir (Marx, 2015). Dahası, “Hegel’in Mantık’ında keşfetmiş olduğu yasa, kendini (...) burada da gösterir: sırf nicel değişiklikler, belli bir noktada, nitel farklılıklara dönüşür.” (Marx, 2015: 299). Böylece, sıcaklıktaki küçük değişikliklerin birikmesi sonucunda sıvı suyun katı buza dönüşmesine benzer bir şekilde, iş gününün uzunluğundaki kademeli azalma, sonunda artı değer çıkarılmasının imkansızlığı nedeniyle sermaye birikiminin duracağı bir devrilme noktasına ulaşacaktır. Buradan, kapitalist üretim tarzının sessizce ya da birbirini izleyen ilerici reformların bir sonucu olarak ayrı ayrı yıkılabileceği sonucunu çıkarmak elbette bir hata olacaktır. Böyle bir yol, gerici güçlerin, özellikle de zorlayıcı devlet aygıtının, dönüşüm noktasına yaklaşıldıkça artan bir yoğunlukta faaliyet gösteren bu tür araçların konuşlandırılmasıyla engellenecektir.

Üçüncü Hal: Zincir

Toplumsal dönüşüm süreçlerine ilişkin olarak hukukun rolünü tematize ederken başvurabileceğimiz üçüncü figür ise zincir figürüdür. Bu bağlamda, analiz önemli ölçüde yasal biçimin tarihsel olumsuzluğunun anlaşılmasına, toplumsal düzenlemenin özel olarak yasal biçiminin kapitalist üretim tarzına tekabül ettiğinin kabul edilmesine dayanmaktadır. Hukuki biçim, burjuva toplumunu karakterize eden genelleştirilmiş meta üretimi sisteminden doğduğu ve buna tekabül eden toplumsal üretim ilişkileriyle iç içe geçtiği için, daha ileri bir ekonomik örgütlenme biçimine geçişte bu ilişkilerle birlikte eninde sonunda terk edilmelidir. Hukuk, kapitalist üretim ilişkilerini desteklediği ve yeniden ürettiği için, bu ilişkilerin belirli bir tarihsel konjonktürde, üretim güçlerinin daha da gelişmesi ve insanlığın çıkarları doğrultusunda kullanılması üzerinde bir sınır olarak işlemeye başladığı süreçle iç içe geçmiştir. Bu bağlamda, hukuki biçimin, kapitalist üretim tarzına geçişte parçalanmış feodal toplumun fikir ve kurumlarıyla benzer bir kaderi paylaştığı görülebilir.

Yine, hukukun zincir olma işlevinin, yukarıda özetlenen kılıç ve kalkan olma rolüne hale getirmedeğini vurgulamak önemlidir; daha ziyade bu şekiller, hukuk sisteminin bütüncül işleyişini görmek için üç perspektif veya pencere olarak görülmelidir. Hukuk (kılıç olarak), artı değer çıkarılması yoluyla sermaye birikimi için gerekli olan toplumsal koşulların inşası ve yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynar. Buna rağmen, yasal mekanizmalar, kapitalizm altında emek ve ezilen gruplar tarafından, sömürülerinin en kötü etkilerine karşı mücadelelerini güçlendirmek için (kalkan olarak) işlevsel hale getirilebilir ve yasal sistemin açık ilkelerini kapitalist üretimin öngördüğü eşitsizliklerle çelişki içinde tutabilir. Siyasi kazanımların yasal düzenlemelerde yer alması, işçi sınıfının sağlık ve yaşam standartlarını büyük ölçüde iyileştirme potansiyeline sahip önemli bir başarı olarak kabul edilmelidir. Bununla birlikte, emeğin zaferlerinin yasal biçimde ifade edilmesi, bu taleplere, göreceğimiz gibi, meta biçiminin mantığıyla yakından bağlantılı bir sözdizimsel yapı ve iç mantık dayattığı ölçüde sorunludur. Yasal reformlar, doğaları gereği, kapitalist sistemin temel dinamiklerine meydan okumama eğilimindedir, hatta zaman zaman hem yapısal hem de ideolojik düzeylerde birikim sürecini istikrara kavuşturmak için faaliyet gösterirler. Hukuk makinesini işletme becerisi, kapitalist ekonominin sınırları içinde stratejik olarak çalışan aktörler için önemli bir siyasi avantaj sağlayabilir. Bununla birlikte, kapitalizm altında ezilenlerin siyasi faaliyetleriyle yeni bir toplumsal ve ekonomik örgütlenme biçimine geçişin ardından, yasallığın nihayetinde yararlılığını yitireceği öngörülebilir. Genelleştirilmiş meta üretimi sistemine tekabül eden, tarihsel olarak özgül bir toplumsal düzenleme biçimi olarak yasal biçim, yeni siyasi düzenin ortaya çıkmasını kısıtlamaya başlayacaktır. Böylece yasallık artık bir sınır, kapitalist üretimin sömürü ve yabancılaşmasından kurtulan toplumun altında ezilmeye başladığı bir kısıtlama olarak görünür, yani hukuk bir zincir bir engel haline gelmiştir.

Hukuk kavramını daha da geliştirmek için, Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm'de sunduğu analizi daha ayrıntılı olarak incelemek gerekecektir. Pashukanis devrimci diyalektik ve materyalist bir hukuk yönteminin detaylandırılması için temel bir çerçeve geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, belirli yasaların ve yasal kurumların içeriğinin burjuvazinin maddi çıkarlarıyla doğrudan örtüştüğünü göstermeye çalışan kaba, araçsalcı yaklaşımdan kaçınmaya özen göstermiştir (Korsch, 2002: 20). Daha ziyade, en temel ve soyut hukuki kavramların -hukuki özne ve hukuki norm- sorgulanması ve hukuki ilişkinin değerlendirilmesi yoluyla hukuki üstyapının temel özelliklerinin bir analizini sağlamayı amaçlamıştır (Pashukanis, 2002: 41). Bu bağlamda Pashukanis'in argümanı, Marx'ın Kapital'deki ekonomi politik analizini anımsatan bir tarzda ilerlemekte; hukuksal biçimin temel kategorilerinin değerlendirilmesiyle başlayıp, diyalektik bir genişleme süreciyle hem bu kavramlar arasındaki içsel ilişkiyi hem de ilişkili toplumsal olguların bunların işleyişi ışığında nasıl açıklanabileceğini araştırmaktadır. En temel

hukuki kavramların birden fazla hukuki alanda mantıksal ve sistematik anlamlarını korudukları görülebildiğinden, Pashukanis'in yaklaşımı hukuki üstyapının bütünüyle ilgili içgörüler üretebilmektedir. Bu yöntemi kullanarak, diğer yaklaşımların daha muğlak bir sosyal kontrol kavramı içinde "eritmeye eğilimli olduğu hukukun kendine özgü iç yapısının hakkını vererek, hukuki biçimin özel sorunsalını" ele alabilir.

Pashukanis, hukuki üstyapının gelişiminin yalnızca soyut bir hukuki ideoloji şemasının oluşumu olarak anlaşılamayacağı, bunun yerine insan ilişkilerinin hukuki ilişkilere dönüştüğü, nesnel türden derin ve evrensel değişimlerin somutlaştığı gerçek bir süreç olduğu önermesinden hareket etmektedir. Dolayısıyla, hukuki ilişkiler, "biçimsel burjuva demokrasisi"nin "pazar cumhuriyeti"nin ardındaki "fabrika despotizmi"ni maskeleyen, ekonomik ilişkilere dair gizemli zihinsel kavramlardan ibaret olmayıp, sorumluluk ilişkilerinin giderek hakimiyet kazanması; organik ataerkil ilişkilerin çözülmesi ve bunların yerini biçimsel olarak eşit özneler arasındaki hukuki ilişkilerin alması ve siyasi otoritenin ayrı bir güç olarak ortaya çıkması ve bunun sonucunda kamusal ve özel ilişki alanları arasındaki farklılaşma gibi gelişmelerin de gösterdiği gibi, gerçek toplumsal güçler içinde somut bir varlığa sahiptir (Pashukanis, 2002: 33-34). Pashukanis'in Stucka'dan alıntılacağı ifadelerle "biçim olarak hukuk, sadece beyinlerde ve uzman hukukçuların kuramlarında" var olmaz; kavramsal bir sistem olarak değil fakat "özel ilişkiler sistemi olarak gelişen paralel ve gerçek" bir tarihe sahiptir. (Pashukanis, 2002: 64). Ancak bu noktada, hukuki biçimin bu iki paralel varlığının -ideolojik ve somut- tamamen tesadüfi olmadığını, üretim ilişkilerinin fiili hukuki aracılığı ile mantıksal soyutlamalar olarak hukuki kavramlar tarafından ifade edilen hukuk sisteminin teorik yansıması arasında bir tür yarıma olduğunu belirtmek önemlidir. Pashukanis'e göre, ekonomik ilişkilerin fiili hukuki aracılığı ancak sözleşme anında, psikolojik bir olgu olarak hukuki ilişkinin (meta sahibinin kendisinin bir meta sahibi olduğunun farkında olduğu) nesnel bir ekonomik olgu haline geldiği anda "benzer şekilde nesnel hukuki biçimine ayrılmaz bir şekilde bağlı olan bir ekonomik ilişki" gerçekleştirilir. Bu tür yasal arabuluculuk, meta sahibinin bilincinden veya iradesinden kaçan nesnel sonuçlara sahiptir; bunun yerine kanunlar, mahkemeler ve mahkeme kararlarının zorunlu icrasından oluşan karmaşık bir yasal mekanizma tarafından düzenlenmektedir (Pashukanis, 2002: 38-39).

Pashukanis, bir proleter hukuk nosyonu geliştirmeye çalışırken, farkında olmadan dar bir burjuva ufku içinde kalan Marksist teorisyenleri, hukuk biçimini tarih-üstü ve sürekli yenilenme yeteneğine sahip olarak zimnen kabul ettikleri yönünde ağır olarak eleştirmektedir. Burjuva toplumunda hukuki formun evrensel bir önem kazandığı görülebilir, öyle ki hukuki ideoloji en mükemmel ideoloji haline gelirken Pashukanis, her toplumsal biçimde olduğu gibi hukuk sisteminin de tarihsel bir boyutu olduğunu kabul eder ve hukuku toplumsal ve tarihsel maddiliği içinde analiz etmek için yola çıkar. Ona göre, tarihsel gelişiminin nesnel süreçle-

rinden soyutlanmış genel bir hukuk teorisi geliştirme girişimi, kaçınılmaz olarak boş skolastik sözel kalıplar ile sonuçlanacağı için sonuçsuz kalacaktır (Pashukanis, 2002: 52). Pashukanis daha ziyade burjuva, kapitalist toplumda var olduğu şekliyle hukuk sistemini incelemeye çalışmaktadır; bu, hukuki ilişkilerin en gelişmiş, en evrensel ve en mükemmel ifadesine ulaştığı noktadır. Pashukanis'in bu şekilde hukukun daha önceki toplumlarda var olmadığını ileri sürmediğini, aksine hukukun yalnızca cenin hali ya da ilkel biçimlerde var olduğunu ve gerçek doğasının ve yöneliminin ancak hukuki ilişkinin daha da rafine hale gelmesiyle ortaya çıktığını belirtmek önemlidir (Pashukanis, 2002: 67-68). Pashukanis'e göre, hukukun en gelişmiş biçimine burjuva toplumunda ulaşması sadece bir tesadüf değildir. Bunun yerine, meta ve paraya dayalı ekonomi kategorileri ile hukuksal biçimin kendisi arasında ayrılmaz bir iç bağlantı olduğunu ileri sürer. Bu bağlantı, metanın vazgeçilmez ve kaçınılmaz tamamlayıcısı olarak görülebilecek olan hukuki özne kategorisi tarafından ortaya konmaktadır (Pashukanis, 2002: 115-116). Dolayısıyla, olası tüm hukuki taleplerin soyut taşıyıcısı olarak hukuki özne, şeyler üzerindeki hakların soyut, gayri şahsi öznesi olarak meta sahibiyle doğrudan karşılaştırılabilir ve hatta onun hukuki yansıması olarak kabul edilebilir. Elbette metalar kapitalizm öncesi toplumlarda da üretilmekteydi, ancak meta üretimi ancak burjuva toplumunda genelleşir, kullanım değerleri giderek artan bir şekilde öncelikle değişim için üretilir ve giderek toplumsal zenginliğin tamamı meta dolaşımı mekanizmasından geçer (Marx, 2015: 91). İşte bu koşullar altında hukuki biçim evrensel bir önem kazanır ve hukuki ideoloji insan bilincini sıkı sıkıya kavrayabilir.

Bu noktada bir adım geri çekilip Pashukanis'in tam olarak ne önerdiğini incelemek faydalı olacaktır. Esasen, hukuki üstyapının hukuki kavram ve kategorilerinde, ekonomik yapının maddeselliğinde temellenen ve karşılıkları olan hukuki ilişkilerin varlığını belirleyen belirli sosyal etkileşim biçimlerinin, belirli nesnel ilişkilerin yansıtıldığını veya ifade edildiğini iddia etmektedir. Hukuksal biçimin gelişimi ile toplumsal üretim ilişkilerinin, toplumsal olarak gerekli emek zamanının (değer) belirli bir miktarının nesnelleştirilmesi olarak metaların değişimi (ve kümülatif olarak dolaşımı) biçiminde ifade edildiği ekonomik sistemin gelişimi arasındaki ayrılmaz ilişkiyi göstermeye çalışmaktadır. Böylece, yasal düzenleme belirli -ve zorunlu olarak olumsal- bir tarihsel biçim olarak ortaya çıkarken, hukuksal kategoriler, görünürdeki evrenselliklerine rağmen, artık burjuva meta üreten toplumu karakterize eden ekonomik aktörlerin ve ilişkilerin özgül refleksi olarak görülmektedir. Hukukun kendisi soyut olarak insan toplumunun bir eklentisi olarak görülemez, daha ziyade "özel çıkarların çatışması üzerine inşa edilmiş belirli bir toplumsal düzene denk düşen bir tarihsel kategori" (Pashukanis, 2002: 68) olarak değerlendirilebilir.

Pashukanis'in argümanının anlamı, burjuva üretim ilişkilerinin yerini gelişmekte olan post-kapitalist üretim tarzına tekabül eden ilişkiler aldıkça, hukuksal faktörün toplumsal ilişkilerden kaybolduğunu ve nihayetinde hukukun tamamen orta-

dan kalktığını göreceğimize. Geçiş dönemi boyunca, toplumsal ilişkiler bir dereceye kadar “burjuva hakkının dar ufku” tarafından kısıtlanmaya devam edecektir; yasal biçimin bu tür kalıntıları, burjuva çağının mirasının bir parçası olup, nüfusun eninde sonunda özgürleştirilmesi gereken bir zincirdir. Pashukanis tarafından geliştirilen bu durum hem Marksist araştırma geleneği içinde hem de dışında çalışan teorisyenler arasında tartışmalıdır. Burada tartışmaların kapsamlı bir açıklamasını yapmak için yeterli alan bulunmamakla birlikte, Pashukanis’in analizinde geçerli olan “hukuk” anlayışının sağlam bir şekilde kavranmasıyla pek çok karışıklığın önlenileceği söylenmelidir. Pashukanis’e göre hukuk, normatif bir düzenleme sisteminden ya da sosyal kontrol biçiminden daha spesifik bir şeyi ifade eder ve bu da en açık şekilde hukuki ve teknik düzenleme biçimleri arasında yaptığı ayırmada ortaya çıkar. Hukukun ortadan kalkacağını söylemek, post-kapitalist bir toplumda insan davranışlarının belirli kurallara veya eylem çerçevelerine tabi olmaktan tamamen kurtulacağını söylemek değildir. Daha ziyade, burjuva üretim ilişkileriyle simbiyotik olarak gelişen özel olarak “yasal” düzenleme biçiminin ortadan kalkacağını öne sürmektir. Bu nedenle, örneğin kişiler arası şiddet eylemlerine verilen toplumsal tepkinin rasyonelleştirildiğini, burjuva adaletini karakterize eden cezalandırıcı, bireyci yaklaşımdan, davranışın altında yatan bağlamsal bağları açıklayan ve altını oymaya çalışan pedagojik, toplumcu bir modele geçildiğini görebiliriz. Böylece “ceza”, ihlalin ağırlığına eşdeğer olarak bir et parçasının alınmasından toplumun korunması için bir uygunluk ölçüsüne dönüştürülmüştür (Pashukanis, 2002).

Sonuç

Çalışmamız hukuki ilişkilerin farklı gelişimsel bağlamlarda ortaya çıkan sınıf mücadelelerinin yoğunlaşmasını temsil eden belirli siyasi içerikleri nasıl somutlaştırdığını göstermektedir. Böylece, Pashukanis’in diyalektiğinin çözülmesiyle ortaya çıkan içerik yoksunluğunun üstesinden gelmeye çalışırken, onun hukuki biçime ilişkin önemli değerlendirmesini muhafaza eden bir hukuk ve devlet teorisi geliştirmesi bakımından, giriş bölümünde ortaya konan tartışmanın vardığı noktayı da tespit etmektedir. Bunun sonucunda ise Pashukanis’in tanımladığı hukuki biçimin tarihsel gelişimi temelinde hukuki ilişkilerin barındırdığı belirli içeriklerin biçimlenmesine yönelik bir kavrayış ortaya konmaktadır.

Tartışma, her biri ücret-emek ilişkisinin hukuki biçimlendirilmesini farklı perspektiflerden yakalayan üç metaforun tanıtılması yoluyla sürdürülmüştür. Bunların net bir şekilde birbirlerinden ayrılmadıkları ya da birbirlerini dışladıkları, aksine birbirlerinin içine geçtikleri ve farklı toplumsal ve tarihsel konjonktürlerde birinin ya da diğerinin daha keskin bir şekilde ön plana çıktığı vurgulanmıştır.

İlk figür kılıç olarak hukuk, ücretli emek ilişkisinin kurulmasında ve dünya piyasasında değer yasasının işleyişinin gerektirdiği durumlarda emek gücünün değersizleştirilmesi yoluyla yeniden biçimlendirilmesinde hukuk-devletin

zorlayıcı işleyişini göstermektedir. Bu, doğrudan üreticilerin geçim araçlarından zorla koparıldığı ve gelişmekte olan serbest ücretli emek rejimine zorla evcilleştirildiği İngiltere'deki tarım devriminin tartışılmasıyla vasıtasıyla incelenmiştir.

İkinci figür, kalkan olarak hukuk, farklı makro-ekonomik ve sınıfsal-ilişkisel bağlamlarda, kapitalist ilişkiler altında ezilen işçi ve diğer sınıflar için hukukun görelî kurumsal korunaklığını işlevsel hale getirmek, hukukun kendi yapı ve mantığını kullanarak politik kazanımları sağlamlaştırmak ve sermaye karşısında ezilmelerine karşı sınırlamalar getirmek için sunduğu imkanları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, hukukun kısıtlayıcı ve mümkün kılıcı işlevlerinin paradoksal birleşimi, hukuk içindeki mücadelenin emeği sermaye tarafından sömürülmesinin acımasız etkilerine karşı savunabilmesinin yanı sıra sömürünün dayanacağı temeli güçlendirmesi sonucunu doğurmaktadır.

Son figür olan zincir olarak hukuk, kapitalist toplumsal ilişkilerle yapısal bağlantısı nedeniyle hukukun, bu ilişkilerin yeniden üretimi ile üretici güçlerin gelişimi arasındaki çelişkiyi barındırdığını hatırlamaktadır. Hukuk- Devlet'in bu temel yönü, gelişen üretim güçleri ile kapitalist toplumsal ilişkiler arasındaki bu çelişkinin patlak vermesi olarak kriz, hukukun kılıç olarak yeniden ortaya çıkışını belirleyen sürecin temelini oluşturmakta ve kalkan olarak işleyişinin temelinde yatan istikrarsız karakterini daha da belirgin hale getirmektedir. Özetle, bu argümanın, hukukun epifenomenal olduğunu düşünen yaklaşımlar ile görelî özerkliğinin peşinde koşan yaklaşımlar arasında ortaya çıkan verimsiz teorik ayrışmayı aşarak, hukukun özerkliği kavramının makro ekonomik ve sınıf ilişkileri bağlamındaki gelişmelere bağlı olarak genişleyen ve daralan tarihsel sürekliliğine dair bir açıklama geliştirdiği düşünülebilir.

Kaynakça

- Hobsbawm, E. (2003). *Devrim Çağı: 1789-1848* (3 b.). (Çev.B. S. Şener) Dost.
- Korsch, K. (2002). Giriş Yerine. E. Pashukanis içinde, *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm* (Çev.O. Karahanoğulları) Birikim.
- Marx, K. (2013). *1844 El Yazmaları* (8 b.). (Çev. M. Belge) Birikim.
- Marx, K. (2015). *Kapital* (Cilt 1). (Çev. A. Nail) İstanbul: Yordam.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. (Çev.T. Ok, & O. Geridönmez) Evrensel Basım Yayım.
- Marx, K. ve Engels, F. (2015). *Komünist Manifesto* (3 b.). (Çev.N. Atılğan) Yordam.
- Overton, M. (1996). *Agricultural Revolution in England: the Transformation of the Agrarian Economy 1500-1850*. Cambridge University Press.
- Özdemir, A. M., Saygılı, A., Zabunoğlu, H., Akyıldız, N., Ketizmen, M., Demirli, A., ... Şahin, O. (2022). *Genel Kamu Hukuku - Kuramsal Yaklaşım* (4 b.). İmge Kitabevi.
- Pashukanis, E. (1980). Lenin and Problem of Law. P. Beirne, & R. Sharlet içinde, *Pashukanis: Selected Writings on Marxism and Law*. Academic Press.
- Pashukanis, E. (2002). *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm*. (Çev.O. Karahanoğulları) Birikim.
- Thompson, E. P. (1975). *Whigs and Hunter*. Penguin Books.
- Thompson, E. P. (1993). *Custom in Common*. Penguin Book.